

JAARGANG 31 | NUMMER 2 | ZOMER 2020

Zoogdier

MAGAZINE VAN DE ZOOGDIERVERENIGING
EN NATUURPUNT

*Hoe staat het
met **edelherten**
in Nederland?*

*De **das** op de
grens van
twee werelden*

Wolven
*doden om ze
te redden?*

Jan Oosterman werd in 2019 door de Zogdiervereniging uitgeroepen tot vrijwilliger van het jaar voor zijn inzet voor bescherming van dassen. Foto Sil Westra

De das op de grens van twee werelden

POPULATIEMONITORING ROND DE PROVINCIEGRENSEN

De das is in Nederland met herkolonisatie van leefgebied bezig. Zonder het zich zelf te realiseren heeft Jan Oosterman uit Bathmen jarenlang een belangrijk stukje van de puzzel onder de loop genomen. Wat achttien jaar geleden begon als een goede daad richting een individu, groeide uit tot een ware dassenpopulatiemonitoring.

TEKST SIL WESTRA EN JAN OOSTERMAN

Rond 1900 staat de dassenpopulatie in Oost Nederland tussen Achterhoek en Salland met elkaar in verbinding. Tot midden jaren tachtig gaat de das echter hard achteruit, o.a. door biotoopverlies, actieve vervolging en aanrijdingen in het verkeer. Aaneengesloten populaties raken gefragmenteerd en zo ontstaat een sterk versnipperde verspreiding met kleine, kwetsbare, geïsoleerde deelpopulaties. In delen van Nederland zorgt de versnippering dat er slechts één of enkele burchten in een regio achterblijven, of sterft de das zelfs uit. Gebieden waar de das geheel of nagenoeg geheel uitsterft, betreffen vooral de noord- en westrand van het verspreidingsareaal waartoe ook

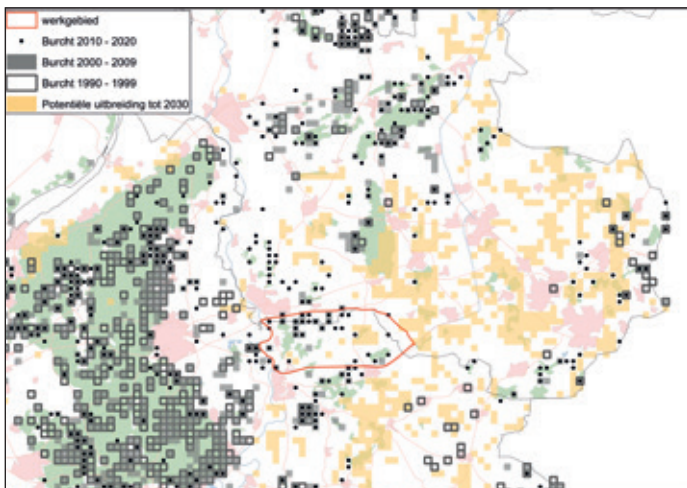
Overijssel en de Achterhoek behoren. In 1980 zijn er slechts twee dassenburchten in de hele provincie Overijssel te vinden. In Salland is naar alle waarschijnlijkheid op dat moment slechts één burcht overgebleven: op de Sallandse heuvelrug.

RECENTE HERKOLONISATIE VAN LEEFGEBIED DOOR DAS

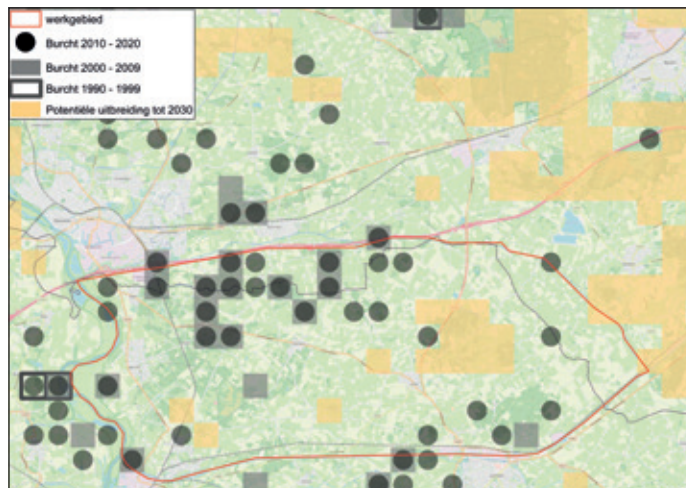
Vanaf de jaren negentig is de achteruitgang van de dassenstand in Overijssel tot stilstand gekomen. De laatste decennia gaat het beter met dassen in Nederland. Door wettelijke bescherming, het dassenbeleidsplan en afname van vervolging neemt de druk op de populatie af en door ontsnip-

peringsmaatregelen neemt succesvolle dispersie toe. Omdat potentieel leefgebied in de directe omgeving van de overbleven burchten ligt, krijgen jonge dassen relatief gemakkelijk de kans om zich vanuit hier in de omgeving te vestigen. Oud leefgebied wordt geherkoloniseerd en versnipperde dassenpopulaties groeien langzamerhand dichter naar elkaar toe. Met name in kleine populaties met heel weinig of geen immigratie zal de genetische basis in de loop van de tijd versmallen, waardoor inteeltverschijnselen op kunnen treden. Het verbinden van geïsoleerde populaties is daarom een essentieel proces in het terugbrengen van de genetische gezondheid van de soort.

Figuur 1 Verspreiding van de in de NDFF bekende dassenburchten in Oost Nederland op kilometerhokniveau. Bron: Zoogdiervereniging / NDFF

Figuur 2 Het werkgebied van de dassenmonitoring en verspreiding van dassenburchten op kilometerhokniveau. Bron: Zoogdiervereniging / NDFF.

REGIO SALLAND EN NOORDWEST-ACHTERHOEK ALS STAPSTEEN

Op basis van gegevens uit de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) blijkt dat in steeds meer gebieden in Nederland de voorheen gefragmenteerde verspreiding van dassen weer een aangesloten geheel heeft gevormd. De laatste decennia is dat ook gebeurd in regio Salland en Noordwest-Achterhoek. Vanuit de Sallandse Heuvelrug en vanuit Gelderland veroverd de das de rest van Salland. Het onderzoeksgebied van deze monitoring blijkt een belangrijke stapsteen te zijn geweest in het verbinden van de dassenpopulaties tussen Gelderland en Overijssel (figuur 1). Dit gebied wordt al achttien jaar gericht onderzocht op het voorkomen van dassenburchten. Door de verzamelde gegevens uit deze periode op een rij te zetten vormt zich een tekenend beeld van de succesvolle herkolonisatie van leefgebied door das en de verbinding van voorheen geïsoleerde populaties dassen.

HET ONTSTAAN VAN EEN MONITORING

Midden jaren negentig wordt Jan Oosterman als bevroren vogelaar en natuurmens benaderd door Das & Boom, omdat er een vrouwelijke das is doodgereden in zijn woonplaats Bathmen. De das bleek bij nadere inspectie aangezogen tepels te hebben en al gauw werd de burcht gevonden waar de hulpeloze jongen in zouden moeten zitten. Gezien de tijd van het jaar zouden de jongen oud genoeg moeten zijn om vast voedsel te kunnen eten. Er breekt een periode aan waarin er dagelijks voer

voor de burcht wordt aangeboden, waar dankbaar gebruik van wordt gemaakt door de dassenjongen. Door Oosterman wordt een band opgebouwd met een soort die het beschermen waard is. De jaren erna volgden meer ontmoetingen met dassen en dassenburchten. Dorpsbewoners geven tips over burchtlocaties en voor vragen over de das weet men Jan steeds vaker te vinden.

Er wordt in de jaren erna intensief gepost in schemerperiodes door rond burchten strategische plekken te kiezen voor observaties van dassen. Voordat wildcamera's hun intrede maakten knutselde Oosterman zelf de eerste modellen in elkaar om aanvullend onderzoek te doen. Hij haalde

de zelfontspanner uit elkaar en koppelde die aan een voerplank met kantelmechanisme. Hiermee werden de eerste geautomatiseerde beelden van dassen gemaakt. Alle burchten kregen in de loop van de tijd een naam, meestal werden ze vernoemd naar de straatnaam of het erf waar ze zich bevonden. Ook werden alle locaties vastgelegd met GPS. Jaarlijks werden de burchten bezocht om te zoeken naar sporen van actieve bewoning en om het voortplantingssucces van de dassenfamilies in beeld te brengen door te posten en/of camera's te plaatsen.

Lange tijd werkte Oosterman alleen, maar sinds 2014 is er versterking in de vorm van een handjevol lokale vrijwilligers;

Dassenjong gefotografeerd met voerplank en zelfbouw-zelfontspanner. Foto Jan Oosterman

Jonge dassen gefotografeerd door een wildcamera van Oosterman.

Sil Westra, Anja Timmermans en Henk Gieteling. Hiermee vormt hij in de daaropvolgende jaren een hecht team. Toen het gebruik van geautomatiseerde infraroodcamera's steeds algemener werd, maakte het posten bij burchten plaats voor registraties met wildcamera's. Inmiddels worden jaarlijks structureel alle in de regio bekende dassenburchten bemonsterd met wildcamera's volgens een vaste methode. Ieder jaar wordt er vanaf half april tot en met eind juni bij elke bekende burcht minstens één wildcamera geplaatst voor een periode van minimaal een week. In deze periode zouden er jonge dassen te zien moeten zijn als er voortplanting in de betreffende burcht heeft plaatsgevonden. De camera wordt grofweg op 25 cm hoogte geplaatst, en horizontaal gericht op een speelplek of het gedeelte van de burcht dat er het meest belopen uitziet. Dit levert vaak mooie beelden op van jonge dassen, maar ook van bijvangst zoals ree, vos, steenmarter, boommarter, bunzing, wezel, haas, konijn, eekhoorn, egel, bosmuis, rosse woelmuis en bosspitsmuis. Het hoofddoel van de monitoring is het vaststellen van bewoning en voortplanting. Er is intensief contact met terreinbeheerders, buitengewoon opsporingsambtenaren (BOA's), boeren, jagers en buitenlui, om in geval

van behoefte advies te kunnen geven en in de gaten te houden of er nieuwe vestiging van das plaatsvindt. Ook worden verkeersslachtoffers bijgehouden en worden kansrijke plekken in de omgeving bezocht om te zoeken naar sporen van herkolonisatie. Daarnaast worden faunapassages gecontroleerd op staat van onderhoud en worden bijzonderheden gemeld bij de verantwoordelijke wegbeheerders.

Omdat er grenzen liggen aan de vrijwillige inzet en mogelijkheden werden door Oosterman, in overleg met omliggende dassenonderzoekers en natuurwerkgroepen, globale grenzen voor een werkgebied bepaald. Het werkgebied wordt in het westen begrensd door de rivier de IJssel, in het zuiden door het Twentekanaal, in het oosten door de Schipbeek en in het noorden door de A1 (*figuur 2*).

DASSENPOPULATIES NA MEER DAN HONDERD JAAR WEER IN VERBINDING MET ELKAAR

Het aantal dassenburchten in het werkgebied van Oosterman loopt op van drie (2002) tot twintig (2019). Naar verwachting zijn niet alle nieuwe burchten per direct bekend geworden. Wel geeft het een goede

indruk van de daadwerkelijke ontwikkeling van herkolonisatie van das in het werkgebied. Het gemiddeld aantal dassen per burcht wordt ingeschat op 2,9 individuen. Daarmee groeit het ingeschatte aantal dassen in het werkgebied in diezelfde periode van 12 naar 58. Dat is een groei van maar liefst 500% in achttien jaar.

Sinds de aanleg van de Rijksweg A1 in de beginjaren zeventig ligt er een enorme barrière voor dassen langs de noordgrens van het werkgebied. Dit bemoeilijkt de herkolonisatie en hereniging van dassenpopulaties ten zuiden en noorden van de weg.

De aanleg van drie faunatunnels onder de A1 bij Bathmen in 2004 betekent een directe mogelijkheid tot uitbreiding van dassenpopulaties uit het werkgebied van Oosterman naar het gebied ten noorden van de A1. Vrijwel alle bekende dassenburchten direct ten noorden van de A1 bij Deventer stammen van na 2004 en lijken een direct resultaat te zijn van deze succesvolle ontsnippering (*figuur 1*).

De reden waarom dassen vanuit de Sallandse Heuvelrug niet lijken uit te breiden naar het westen kan worden verklaard door het grootschalige open landschap dat daar te vinden is. De das heeft immers een afwisselend landschap nodig met zowel

bos als agrarisch gebied. Grote delen van Oost-Nederland zijn echter door de Zoogdiervereniging ingeschat als potentieel leefgebied voor das (figuur 1).

Er is nog veel terrein te winnen voor dassen en de verwachting is dat ze een groot deel van Overijssel gaan herkoloniseren. De aanleg van passages, zoals het in 2020 opgeleverde streekviaduct Oxe over de Rijksweg A1 bij Deventer, zorgt voor een verdere ontsnippering en versnelling van dit proces. Dassenverkeersslachtoffers zijn al sinds jaar en dag bekend uit de omgeving Deventer. Ook de komende decennia blijft dat met name bij provinciale wegen een aandachtspunt.

Een blijvend punt van zorg voor Oosterman is het huidige intensieve landgebruik: *‘De bescherming van de dassen kan op langere termijn alleen lukken als het agrarisch grondgebruik onderdeel wordt van een ontwikkelplan dat rekening houdt met het belang van flora en fauna en de leefbaarheid van de boerenbedrijven. En dat kan alleen als we een eerlijke prijs voor de melk gaan betalen. Daar moet de hele samenleving zich voor gaan inspannen.’*

Natuur liefhebber JAN OOSTERMAN is in 2019 door de Zoogdiervereniging uitgeroepen tot vrijwilliger van het jaar voor zijn inzet voor bescherming van dassen. SIL WESTRA is dierecoloog,

Foto Jan Oosterman / Sil Westra

DRAAGVLAK VOOR DASSEN

‘Op het platteland wordt de aanwezigheid van dassen in veel gevallen niet als iets positief gezien. Een das doet uit het oogpunt van de mens niet alleen maar leuke dingen, dat is een feit. Dassen kunnen immers schade aanrichten aan landbouwgewassen en gazons en daarom zit niet iedereen te wachten op dassen op hun terrein. Openheid over aanwezigheid van dassen en burchtlocaties, direct contact en samenwerking met agrariërs, een luisterend oor en een helpende hand voor gedupeerden, is de strategie om draagvlak te creëren voor de das. De lokale vrijwilligers die aan de monitoring deelnemen voeren onder leiding van Oosterman de werkzaamheden bewust op persoonlijke titel uit, omdat ‘een vlag’ van een natuurvereniging een stempel drukt en objectieve

benadering bemoeilijkt. We betreden nooit terreinen zonder overleg met de eigenaar en voorzien mensen van eerlijke informatie over de schade die dassen kunnen veroorzaken. We helpen op pragmatische wijze mee met het voorkomen of verhelpen van schade, zoals het gefaseerd en gecontroleerd dichtgooien van dassenpijpen in akkers. Ook geven we gericht informatie over het Faunafonds, waar men terecht kan voor schademeldingen en bijbehorende vergoedingen. Over de jaren heen hebben we met een groot aantal mensen contacten opgebouwd, waarvan een deel sceptisch was (of nog steeds is), maar inmiddels wel open staat voor medewerking. Alle bevindingen worden opgenomen in de NDFF en koppelen we jaarlijks terug aan betrokke-

nen. Niet alleen aan de terreineigenaren, maar ook aan regionale terreinbeheerders, BOA's, jagers, groenambtenaren, Zoogdierwerkgroep IVN Deventer, Das & Boom en de Zoogdiervereniging. Zo weet iedereen af van ons bestaan. Het delen van kennis over dassen, inclusief lokale dassenburchtlocaties, vergroot bewustwording, wekt interesse en bewerkstelligt een netwerk van klokkenluiders als er iets aan de hand is. Die wetenschap weerhoudt potentiële kwaaddoeners. Als er problemen worden geconstateerd, gaan wij in gesprek met de terreineigenaar en zoeken we naar een oplossing. Het creëert begrip, tolerantie en draagvlak voor dassen en dat is op de lange termijn cruciaal voor het duurzaam samenleven met dit fascinerende zoogdier.’

Het gefaseerd dichtscheppen van een dassenpijp in een akker. Foto's Sil Westra